

Nova gramatika hrvatskoga jezika

(Josip Silić; Ivo Pranjković: *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.)

Gramatika hrvatskoga jezika (u podnaslovu: *za gimnazije i visoka učilišta*) Josipa Silića i Ive Pranjkovića po mnogim se elementima razlikuje od prijašnjih gramatika hrvatskoga jezika, pogotovo od gramatika namijenjenih školskoj uporabi. Gramatika uključuje četiri osnovne cjeline. To su: *Fonologija*, *Morfologija*, *Sintaksa* i *Funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika*. Tvorba, koja se tradicionalno izdvaja u posebnu cjelinu, u toj je gramatici obrađena unutar *Morfologije*. Fonološka je problematika podređena morfoloiji. Stoga su u prvome planu funkcionalna svojstva glasova, a u drugome njihova akustička i artikulacijska (fonetska) svojstva. Glasovne se promjene tumače kao promjene izazvane morfološkim razlozima. U podjeli riječi na vrste važnom se smatra razlika između promjenjivih i nepromjenjivih riječi, tj. razlika između samoznačnih i suznačnih riječi. Za razliku od ostalih naših gramatika, u morfoloiji se na prvome mjestu obrađuju glagoli (ostale naše gramatike na prvome mjestu u pravilu imaju imenice te ostale imenske riječi), a podjela glagola na vrste također se razlikuje

je od uobičajenih podjela. Posebna se pozornost posvećuje razradbi glagol-skovidskih značenja.

Sintaksa u gramatici o kojoj je riječ obuhvaća nekoliko cjelina. Prva je cjelina poglavlje o riječima kao sintaktičkim jedinicama, dakle sintaksa riječi i sintaksa oblika, u kojemu se iscrpno obrađuju samoznačne i suznačne riječi kao sintaktičke jedinice. Druga je cjelina poglavlje o rečenici i iskazu u kojemu se razlikuje rečenica kao jezična i govorna jedinica, tj. kao *rečenica* (koja pripada jeziku) i kao *iskaz* (koji pripada govoru, tj. komunikacijska je jedinica). Uz opširnu sintaksu rečeničnih dijelova ovo poglavlje uvodi i novu podjelu složenih rečenica, u kojoj među nezavisnosloženim rečenicama nema isključivih i zaključivih rečenica, nego su nezavisnosložene rečenice samo sastavne, rastavne i suprotne, a zavisnosložene se rečenice razređuju po modelu koji bitno odudara od modela prihvaćenih u hrvatskim gramatikama. Treća je cjelina iznimno zanimljivo poglavlje o ustrojstvu teksta kojim se sintaksa u potpunosti otvara prema tekstu. I ne samo u tome poglavlju, i u ostalim se poglavljima posebna pozornost poklanja tekstnim odnosima. U četvrtoj je cjelini riječ o redosljedu sintaktičkih jedinica i u njoj se osobita pozornost poklanja obavijesnome ustrojstvu iskaza, tj. rečeničnoj intonaciji, naglasku i rečeničnoj stanici te redosljedu članova rečenice kao

obavijesne, tj. komunikacijske jedinice. U cjelini o funkcionalnim stilovima prvo upada u oči da se funkcionalni stilovi navode redoslijedom koji se razlikuje od uobičajenoga, tj. redoslijedom: znanstveni stil, administrativno-poslovni stil, novinarsko-publicistički stil, književnoumjetnički stil i razgovorni stil. Važno je međutim, kad je o funkcionalnim stilovima riječ, reći da je upravo u neprekidnome uvođenju funkcionalne stilistike u sve razine gramatičkoga opisa jedan od velikih pomaka koji čini ova gramatika: o funkcionalnim se stilovima, naime, osim u poglavlju u kojemu je o njima riječ govori na svim razinama gramatičkoga opisa.

Ova gramatika uvodi u poimanje i razumijevanje sintaktičkih odnosa i veza neke važne novosti. Prva i veoma važna novost jest ta da ova gramatika uvodi mnoštvo novih naziva, pa tako i sintaktičkih. To su npr. nazivi *sintagmem*, *tagmem* (razlikuju se *sintetički* i *analitički tagmem*), naziv *foričnost* (koja uključuje *anafortičnost* i *katafortičnost*), naziv *usporedne rečenice* umjesto naziva *poredbene rečenice* koji se za tu vrstu rečenica dosad upotrebljavao u gramatikama, naziv *uvjetne rečenice* umjesto uobičajenoga naziva *pogodbene rečenice*, naziv *osnovna surečenica*, nazivi *proizvedeni/neproizvedeni veznici/prijedlozi* (pridjev 'proizvedeni' označuje da su ili nastali kakvim tvorbenim postupkom ili da su višestruki), naziv *poslijelog* u opreci prema *prijedlog* (za pri-

jedlog koji dolazi iza riječi koju označuje), nazive *samoznačne* i *suznačne* riječi.

Nadalje, već smo spomenuli da suznačne riječi i oblici nalaze svoje mjesto u poglavlju o sintaksi, a ne u poglavlju u morfologiji. Upravo su s razumijevanjem suznačnih riječi povezano i najveće promjene koja ova gramatika uvodi u odnosu na ostale suvremene gramatike. Te riječi, kako ih razumijeva ova gramatika, i ne mogu biti opisane u poglavlju o morfologiji: riječ je naime o funkcionalnim razredima nepromjenjivih riječi i spojeva riječi; tako su prema ovoj gramatici potpuno afirmirani višestruki prijedlozi, npr. *na osnovi*, *pod konac*, *s obzirom na*, *u skladu s*, *nezavisno od*, *polazeći od*, *u razmaku od*, *uzevši u obzir*, *u zamjenu za* itd. i prijedložne perifraze. Uvelike se u ovoj gramatici razlikuje tumačenje čestica od tumačenja te vrste riječi u usporedbi s ostalim suvremenim gramatikama. U čestice ova gramatika ubraja mnoge riječi "što se tradicionalno svrstavaju u priloge". Upravo od svih tradicionalnih vrsta riječi prilozima u ovoj gramatici ne nalaze jedinstveno mjesto ni u morfologiji ni u sintaksi, ali se u tvorbi ipak govori o tvorbi priloga, govori se o sintaktičkim službama priloga, znači podrazumijeva se da postoji skupina riječi koja se naziva prilozima. S obzirom na to da je riječ o gramatici za gimnazije i učilišta, smatram da bi bilo dobro da je negdje ipak eksplicitno objašnjeno što su

prilozi. Osobito je vrijedno pozornosti da se u poglavlju o sintaksi uvode razredi *intenzifikatora* i *modifikatora* (*intenzifikatori* i *modifikatori* određuju se kao nesamostalne (intenzifikatori), tj. samostalne (modifikatori) čestice) te se uspostavlja poseban funkcionalni razred usporednih (gradacijskih) čestica koje modificiraju svojstva “izražena u prvome redu pridjevima ili prilogima, i to uglavnom tako da ta svojstva gradiraju, stupnjuju, izražavaju viši ili niži stupanj svojstva ili se svojstva izražena pridjevom, odnosno prilogom uspoređuju s kakvim drugim svojstvima”.

U gramatici Josipa Silića i Ive Pranjkovića pozornost se poklanja sintaktičkoj sinonimiji i homonimiji (dakako, uz obličnu i leksičku) te tako pokazuje da je o odnosima o kojima je uobičajeno razmišljati kad je riječ o razini riječi moguće i potrebno razmišljati i na drugim razinama, višim od razine riječi.

Recimo na kraju nešto i o odnosu ove gramatike i norme. Iako se u poglavlju u funkcionalnim stilovima napominje da u ovoj gramatici “nema govora o nepravilnosti ni ma o čemu što se protivi pravilnosti” te da u njoj “Nema dopustivoga i nedopustivoga, prihvatljivijega i neprihvatljivijega, boljega i lošijega”, u njoj nisu rijetke napomene o normativnoj preporučljivosti kojega oblika, tvorenice ili konstrukcije. One su međutim lišene svake preskriptivističke strogosti (obli-

kovane su obično s pomoću formule: *iako norma propisuje* ili *takva poraba normativno se ne preporučuje* itd., njima se konstatira a ne preporučuje se niti ne brani).

Gramatika hrvatskoga jezika Josipa Silića i Ive Pranjkovića donosi nekoliko važnih pomaka u razumijevanju gramatičkoga ustrojstva hrvatskoga jezika. To su: iscrpna razradba glagolskovidskih značenja; razredba zavisnosloženih rečenica koja u najvećoj mogućoj mjeri ukida proturječnost i nedosljednost dosadašnjih razredba; preodređivanje nezavisnosloženih rečenica; pomicanje granica između morfologije i sintakse i bavljenje suznačnim riječima samo unutar sintakse, a ne morfologije; uvođenje razreda veznih sredstava koji osim veznika uključuje i konektore; redefiniranje sadržaja naziva *čestice* i uključivanje naziva *modifikator* i *intenzifikator* u sintaktički opis te pridruživanje sadržaja tim nazivima; uvođenje novih naziva na svim razinama gramatičkoga opisa koji doprinose jasnijemu razmišljanju te uvođenje boljih naziva umjesto uobičajenih, čime ta gramatika daje velik doprinos nastojanjima da se usustavi hrvatsko jezikoslovno nazivlje; ova je gramatika u svojoj cjelini gramatika funkcionalnih stilova jer jezik promatra i opisuje kroz prizmu funkcionalnih stilova; sintaksa se u potpunosti otvara prema tekstu i upućuje nas na to da se svi sintaktički odnosi koje tradicionalna sintaksa

promatra na razini rečenice preslikavanju i prate i na tekstnoj razini.

Riječ je o vrijednoj, znanstveno utemeljenoj knjizi, nadasve poticajnoj i za stručnu javnost i za korisnike kojima je namijenjena.

Lana Hudeček